

Smurtaujantys kariai: seksualinis smurtas prieš moteris Lietuvoje 1919–1940 m.

Dr. Sigita Černevičiūtė

Vytauto Didžiojo universitetas, Humanitarinių mokslų fakultetas, Istorijos katedra, V. Putvinskio g. 23, Kaunas

El. p. sigita.cerneviciute@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4409-4961>

Anotacija. Tyrime nagrinėtos Pirmosios Lietuvos Respublikos baudžiamosios Kariuomenės teismo bylos, atspindinčios rutininis karių padarytų seksualinių nusikaltimų atvejus. Analizuojant vienos išskirtinės tarpukario Lietuvos socialinės grupės – karių padarytus lytinius nusikaltimus, straipsnyje bus bandoma išsiaiškinti, kokie veiksniai to meto visuomenėje galėjo daryti įtaką ne tik seksualinių nusikaltimų, bet ir smurto prieš moteris paplitimui apskritai. Lytiniai nusikaltimai Pirmojoje Lietuvos Respublikoje skirstyti į dvi grupes: sanguliuimą – lytinio poreikio patenkinimą per lytinį aktą ir gašlavimą – lytinio poreikio patenkinimą be lytinės sueities. Dažniausiai pasitaikęs karių padarytas seksualinis nusikaltimas buvo sanguliuavimas, paprastai vadintas išžaginiu arba prievartavimu. Straipsnyje prieinama prie išvadų, kad tiek seksualinio, tiek ir kitų rūšių smurto prieš moteris veiksniai galėjo būti Pirmojo pasaulinio karo, Nepriklausomybės kovų karinių veiksmų agresija; sociobiologinių priešasčių diskursas – vyrų lytinis instinktas, seksualinės patologijos ir nesaikingas alkoholio vartojimas; patriarchaliniai stereotipai, palaikę subordinuotą moterų vaidmenį konservatyvioje tarpukario Lietuvos visuomenėje, bei dėl karo padėties kariuomenei suteiktos plačios galios, sustiprinusios dominuojantį vyrų vaidmenį visuomenėje.

Esminiai žodžiai: *kariai, seksualinis smurtas, seksualiniai nusikaltimai, išžaginimas, smurtas prieš moteris, tarpukario Lietuva.*

Abstract. The research examined criminal cases of the Army Court of the First Republic of Lithuania: routine cases of sexual offences committed by soldiers. When analysing sexual crimes committed by one exclusive interwar Lithuanian social group – soldiers in military service – the article seeks to find out what factors in the society of that time may have influenced not only the prevalence of sexual crimes, but also of violence against women in general. Sex

crimes in the First Republic of Lithuania were divided into two groups: *sanguliavimas* (illicit sexual intercourse) – sexual satisfaction through sexual intercourse – and *gašlavimas* (lewd acts), defined as sexual satisfaction without intercourse. The most common sex offences committed by soldiers were *sanguliavimas*, commonly referred to as rape. The article concludes that the factors of both sexual and other forms of violence against women might have been the aggression of the military actions of the First World War and Lithuanian Wars of Independence; public discourse of sociobiological causes – male sexual instinct, sexual pathologies, and excessive alcohol consumption; patriarchal stereotypes that supported the subordinated role of women in the conservative interwar Lithuanian society; and the dominant role of men, strengthened by the wide power given to the army due to the state of war.

Keywords: *soldiers, sexual violence, sex crimes, rape, violence against women, Interwar Lithuania.*

Įvadas

XX a. Lietuvos dešimties metų istorija tampa atskira tyrimų niša, o seksualiniai nusikaltimai, nors nagrinėti nedaug, jau ima sulaukti literatūros tyrinėtojų, istorikų, sociologų ar kriminologų dėmesio. Visgi dėmesys daugiausia krypta į Antrojo pasaulinio karo¹, pokario seksualinę prievartą² ir smurto lyties pagrindu sovietmečio visuomenės tyrimus³, o tarpukario Lietuvoje lytinių nusikaltimų bendroji charakteristika tik neseniai sulaukė pirmos išsamesnės analizės⁴.

Šiuolaikiniuose smurto prieš moteris tyrimuose karių vykdytas seksualinis smurtas prieš moteris dažniausiai nagrinėjamas kaip XX a. karinių konfliktų dalis⁵, įrankis

---

¹ KAIRIŪKŠTYTĖ, Nastazija. Klaipėdos kraštas ir jo ypatumai 1944–1947 metais. *Lietuvos istorijos metraštis*. 2000 metai, Vilnius, 2001, p. 261–262; BLUM, Alain; REGAMEY, Amandine. The hero, the martyr, and the erased rape (Lithuania 1944–2000). *Clio. Femmes, Genre, Histoire*, 2014, Nr. 39, p. 105–128.

² BALOČKAITĖ, Rasa. Nepatogi atmintis: seksualinė prievarta karo metais. *Kultūros barai*, 2016, Nr. 6, p. 76–83; MAČIANSKAITĖ, Laura. Užkariauta moteris: karo metų seksualinės prievartos tema lietuvių literatūroje. *Acta Academiae Artium Vilnensis*, 2017, Nr. 85, p. 185–201; KARENIAUSKAITĖ, Monika. Nutylėta trauma? Smurtas prieš moteris sovietinių okupacijų kontekste. *Naujasis židinys – Aidai*, 2019, Nr. 5, p. 17–22.

³ KARENIAUSKAITĖ, Monika. Smurto lyties pagrindu sampratos Lietuvoje vėlyvuojū sovietmečiu ir posovietinės transformacijos metu. *Kriminologijos studijos*, 2019, t. 7, p. 104–132.

⁴ Platesnė seksualinių nusikaltimų istoriografijos apžvalga: ČERNEVIČIŪTĖ, Sigita. Smurtas prieš moteris: seksualiniai nusikaltimai ir jų prevencijos idėjos Lietuvoje 1918–1940 m. *Istorija*, 2020, t. 117, Nr. 1, p. 24–46.

⁵ *Rape in Wartime*. Ed. Raphaëlle Branche and Fabrice Virgili. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, New York: Palgrave Macmillan, 2012.

palaužti priešą moraliai⁶, o kariuomenių vykdyta seksualinė prievarta analizuojama kaip karo nusikaltimas⁷, nusikaltimas žmoniškumui⁸ ar genocido⁹ reiškinio komponentas¹⁰.

Šiame tyrime susitelkiama į karius kaip į socialinę grupę, turinčią išskirtines galias tarpukario Lietuvoje, kurioje karo padėties režimas galiojo beveik visą tarpukario Lietuvos laikotarpį (t. y. nuo 1919 m. su trumpomis pertraukomis 1920 m. ir 1926 m. iki 1938 m.). Tuo metu viena svarbiausių tarpukario Lietuvos struktūrų buvo kariuomenė, turėjusi aktyviai ginti naujai susikūrusią valstybę nuo išorės priešų Nepriklausomybės kovų laikotarpiu, o vėliau ir administruoti bei palaikyti saugumą valstybėje. Karinė prievolė buvo laikoma garbinga pareiga savo kraštui, o visuomenėje kariai gerbiami. Visgi tarp karių pasitaikė ir smurtautojų. Straipsnio tikslas – vienos įtakingiausių Pirmosios Lietuvos Respublikos socialinių grupių – karių įvykdytų seksualinių nusikaltimų prieš moteris analizė. Tikslui pasiekti buvo keliami uždaviniai – pristatyti bendrąsias karių įvykdytų žaginimo nusikaltimų tendencijas ir nustatyti, kokie veiksniai to meto visuomenėje galėjo daryti įtaką ne tik seksualinių nusikaltimų, bet ir smurto prieš moteris paplitimui apskritai.

Tyrimas atliktas remiantis pirminių ir antrinių šaltinių kritikos, istoriografijos ir teorinės literatūros analizės bei sintezės metodais. Darbe daugiausia remtasi nepublikuota dokumentika, saugoma Lietuvos centriniame valstybės archyve. Paminėtina, kad Pirmosios Lietuvos Respublikos teismų sistemą sudarė bendrosios kompetencijos teismai ir specialieji kariniai teismai. Karių įvykdytus seksualinius nusikaltimus nagrinėjo nuolatinė institucija Kariuomenės teismas bei *ad hoc* kuriami karo lauko teismai, todėl šiame straipsnyje daugiausia analizavome baudžiamąsias Kariuomenės teismo bylas (f. 507), atspindinčias rutininius karių padarytų seksualinių nusikaltimų atvejus, taip pat to paties teismo prokuratūros ikiteisminių tyrimų medžiagą (f. 483), tyrimą papildė pavienė Krašto apsaugos ministerijos (f. 384) ir vieno tarpukario Lietuvos karinio dalinio (f. 513) dokumentika. Tyrimui taip pat pasitarnavo to meto baudžiamosios teisės šaltiniai (Baudžiamasis statutus ir Karo baudžiamasis statutus), periodika (*Kardas, Karys, Lietuvos žinios, Moteris, Policija*) ir Stasio Raštikio bei Juozo Švaisto-Balčiūno prisiminimai.

⁶ FERRALES, Gabrielle; MCEL RATH, Suzy Maves. Beyond rape: reconceptualizing gender-based violence during warfare. *The Oxford Handbook of Gender, Sex, and Crime*. Ed. Rosemary Gartner, Bill McCarthy. Oxford: Oxford University Press, 2014, p. 669–689.

⁷ *Women, violence and war: wartime victimization of refugees in the Balkans*. Ed. Vesna Nikolic-Ristanović. Budapest: Central European University Press, 2000.

⁸ *Sexual violence in conflict zones: from the ancient world to the era of human rights*. Ed. Elizabeth D. Heineman. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2011.

⁹ HAGAN, John; MORSE, Jamie. State rape and the crime of genocide. *The Oxford Handbook of Gender, Sex, and Crime*. Ed. Rosemary Gartner, Bill McCarthy. Oxford: Oxford University Press, 2014, p. 690–707.

¹⁰ MERON, Theodor. Rape as a Crime Under International Humanitarian Law. *The American Journal of International Law*. 1993, Vol. 87, No. 3, p. 424–428.

Seksualinės prievartos sampratai, kaip ir jos tolerancijai, didelę įtaką daro kultūrinės prielaidos ir vertybės. Nors žaginimas buvo laikomas nusikaltimu beveik visą Vakarų Europos istoriją, tiek nusikaltimo sunkumas, kilmė ar pati auka skirtingais laikotarpiais buvo apibūdinami skirtingai¹¹. Taigi, kaip tarpukario Lietuvoje buvo apibrėžiami seksualiniai nusikaltimai?

Lietuva 1918 m. pabaigoje perėmė 1903 m. Rusijos imperijos Baudžiamąjį kodeksą, kurį Lietuvos teritorijoje 1917 m. gegužės 14 d. pilna apimtimi įvedė kaizerinės Vokietijos okupacinė valdžia. Lietuvos Baudžiamajame statute seksualiniai nusikaltimai buvo apibrėžti 27-ojo skyriaus (rus. „О непотребстве“) 513–529 straipsniuose, šis skyrius Lietuvoje buvo išverstas kaip „Paleistuvystė“. Smurtinių žaginimo nusikaltimų priskyrimas paleistuvystei netiesiogiai rodė įstatymų leidėjo požiūrį į žaginimą kaip seksualinių poreikių tenkinimą ir moralinį XIX a. seksualinių nusikaltimų vertinimą nefiksuojant būtino pritarimo ar jo nebuvimo seksualiniams veiksams¹². Paleistuvystės samprata Lietuvoje pirmiausia buvo siejama su nepadoriais veiksmais, pavojingais žmonių sveikatai ir daugiausia moters asmeniui. Paleistuvavimu laikyti įvairūs gašlūs veiksmai, sanguliavimas su nepilnametėmis moterimis ar be moterų sutikimo, lytinių santykių sąvadavimas ir kt. Palyginimui, Lenkijoje 1932 m. įsigaliojusiam santykinai progresyviame Baudžiamajame kodekse žaginimas buvo ir toliau apibrėžtas nusikaltimų prieš moralę skyriuje (XXXII) (taigi paleistuvystės skyriuje, kaip ir Rusijos imperijos laikų Baudžiamajame kodekse), tačiau nebuvo įvardyta žaginimo aukos lytis ir aukos bei nusikaltėlio santykių ryšys¹³. Nors tai tiesiogiai reiškė, kad galėjo būti baudžiamas tiek žmonos, tiek ir prostitutės išžaginimas, praktikoje buvo aišku, kad vyras žmonos negali išprievartauti, nes moralūs seksualiniai santykiai gali vykti tik santuokoje¹⁴.

Tarpukario Lietuvoje seksualiniai nusikaltimai galėjo reikštis sanguliavimu (rus. *любодеяние*) – lytinio geidulio patenkinimu per lytinį aktą ir gašlavimu (rus. *любоэстрасные действия*) – lytinio geidulio patenkinimu be lytinės sueities, pavyzdžiui, lytiniais organais liestis prie kito asmens lytinių organų, juos liesti rankomis ir pan. Tiek sanguliavimas, tiek gašlavimas galėjo būti atlikti be sutikimo, pavartojus smurtą, grasinant, sutinkant, bet piktam panaudojant nekaltybę ir t. t. Neatsižvelgiant į sutikimą, lytiniai santykiai su vaikais iki 14 m. amžiaus piktam panaudojant nekaltybę visada buvo laikomi nusikaltimu, 14–16 m. amžiaus turėjo būti nustatoma atskirais atvejais¹⁵. Gašlavimo nusikaltimai buvo apibrėžti Baudžiamojo statuto 513–515 str., o sanguliavimo – 517, 520–523 str. Žaginimo terminas, t. y. lytinis aktas, padarytas

¹¹ CONLEY, Carolyn A. Sexual violence in historical perspective. *The Oxford Handbook of Gender, Sex, and Crime*. Ed. Rosemary Gartner, Bill McCarthy. Oxford: Oxford University Press, 2014, p. 207.

¹² ČERNEVIČIŪTĖ, S. Smurtas..., p. 29.

¹³ KOŠCIAŃSKA, Agnieszka. Gender on Trial: Changes in Legal and Discursive Practices Concerning Sexual Violence in Poland from the 1970s to the Present. *Ethnologia Europaea*, 2020, Nr. 50(1), p. 114.

¹⁴ MICHALSKA-WARIAS, Aneta. Marital Rape in Poland from the Legal and Criminological Perspectives. *Prawo w działaniu*, 2016, Nr. 26, p. 63.

¹⁵ VAZBYS, Steponas. Lytiniai nusikaltimai. *Policija*, 1932, Nr. 4, p. 53.

be moters sutikimo ar prieš jos valią, norminiuose teisės aktuose nefigūravo, tačiau tiek akademiniam diskurse, tiek ir policijos apklausose, teismo nutartyse žaginimo, prievartavimo ar „gvaltavojimo“ terminai buvo paplitę.

Už seksualinius nusikaltimus Baudžiamajame statute buvo numatytos bausmės iki 12 metų sunkių darbų kalėjimo, o kariams jos galėjo būti ir dar didesnės. Be paprastųjų nacionalinių baudžiamųjų įstatymų, kariai buvo teisiami remiantis ir Lietuvos receptuotais specialiaisiais (kariniais) baudžiamaisiais šaltiniais – 1869 m. Rusijos imperijos Karinių įstatymų sąvadu¹⁶, kurio XXII knyga Lietuvoje buvo pavadinta Karo baudžiamuoju statute. Už jame apibrėžtus nusikaltimus buvo teisiami kariai, o karo padėties laikotarpiu ir civiliai asmenys. Karo baudžiamajame statute apibrėžtos griežtos bausmės, o jo normos buvo susijusios su pareigų vykdymu, drausme ir paklusimu įsakymams¹⁷. Karo baudžiamajame statute žaginimas buvo paminėtas 279 str. „Kas nusikalto karo metu tyčia nužudęs, išžaginęs (išanavęs), apiplėšęs, apgrobęs ir tyčia padegęs arba paskandinęs svetimąjį turta, tas yra baudžiamas: atėmus visas teises nužudyti“.¹⁸ Taigi kariams už išžaginimą grėsė ir mirties bausmė.

Normalizuotas smurtas kaip karo agresijos pasekmė

Pirmojoje Lietuvos Respublikoje Nepriklausomybės kovų laikotarpis pratęsė Pirmojo pasaulinio karo patirtis. Štai 1919 m. birželį bolševikai užėmė Rokiškį: „Paskubom įsiveržė, na – ir prasidėjo... Tikras Čingis Chano ordos siautimas. Kareiviams buvo duota visiška laisvė. Bolševikai atvirai pasirodė, kad jie šį kraštą laiko visai svetimu. Orgijos vyko iki pat ryto. Daugiausiai nukentėjo žydiškoji miesto dalis – centras. Plėšė, grobė ir prievartavo moteris. <...> Rytą šiurpus ir klaikiausias vaizdas. Žmonės tik blaškėsi, nusitvėrę sau už galvos plaukų. Visur raudos, baisūs aimanavimai. <...> Daug ligonių – primuštų, sužalotų.“¹⁹ Tokį Raudonosios armijos kariuomenės elgesį okupuojamame krašte galima laikyti strateginiu kariniu įrankiu palaužti priešą smurtaujant prieš vietinius gyventojus,²⁰ t. y. bazę, remiančią priešo kariuomenę. Galima kelti prielaidą ir apie paties karo brutalumą kaip vieną iš smurtinių nusikaltimų priežasčių. Būtent

¹⁶ Taip pat vadinama Karo įstatymų rinkinio XXII knyga.

¹⁷ STOLIAROVAS, Andriejus. Lietuvos Respublikos specialiosios (karinės) baudžiamosios teisės šaltiniai 1919–1940 metais. 1869 m. Karinių įstatymų sąvadas: recepcija ir novelizacija. *Istorija*, 2010, t. 79, p. 32.

¹⁸ 279 str. *Karo baudžiamasis statutus*. Sud. J. Papeckys. Kaunas, 1922, p. 83.

¹⁹ ŠVAISTAS [BALČIŪNAS], Juozas. *Dangus debesyse: autoriaus išgyvenimai 1918–1919 metais*. London: Nida, 1967, p. 231.

²⁰ FERRALES, Gabrielle; MCEL RATH, Suzy Maves. Beyond rape: reconceptualizing gender-based violence during warfare. *The Oxford Handbook of Gender, Sex, and Crime*. Ed. Rosemary Gartner, Bill McCarthy. Oxford: Oxford University Press, 2014, p. 681.

karas paniekina žmogaus gyvybės vertę ir nutrina moralines ribas²¹, kurios ima negalioti tiek prieš, tiek ir savai kariuomenei.

Su į šalį besiveržiančiais bolševikais, vėliau lenkais ir bermontininkais teko į kovą stoti Lietuvos kariuomenei, kuri turėjo ginti nacionalinę valstybę ir įtvirtinti jos nepriklausomybę. Tačiau karo veiksmai kaip agresijos išraiška galėjo prisidėti ir prie smurto normalizavimo visuomenėje. Nors Lietuvos kariuomenėje tarnavę kariai turėjo ginti šalį ir jos gyventojus, tarp jų pasitaikė ir nusikaltėlių. Remiantis Kariuomenės teismo statistikos analize, kurioje fiksuoti karių padaryti nusikaltimai 1919–1926 m., už sanguliuotą nusikaltimus, apibrėžtus Baudžiamojo statuto 520, 522, 523 straipsniais,²² minėtu laikotarpiu buvo fiksuota po 1–2 atvejus per metus, iš viso 7 žaginimo nusikaltimai²³. Karo baudžiamojo statuto 279 straipsniu apibrėžtų nusikaltimų, kurie galėjo būti tiek išžaginimas, tiek ir nužudymas, fiksuota dar 9 atvejai. Panašias tendencijas patvirtina ir kokybinė išlikusių Kariuomenės teismo baudžiamųjų bylų, iškeltų už seksualinius nusikaltimus, archyvinė analizė. Nors reikėtų atkreipti dėmesį į pačių nusikaltimų latentįškumą, ypač karo metu, tačiau tikriausiai itin nedidelis skaičius nuteistų už lytinius nusikaltimus karių leidžia teigti, kad kariai Lietuvoje nebuvo išskirtinai linkę į seksualinius nusikaltimus. Daugiau karių padarytų seksualinių nusikaltimų pasitaikė XX a. 3-iajame deš., palyginti su vidutiniškai 84 išžaginimo nusikaltimų atvejais per metus XX a. 4-ajame deš. Lietuvoje (be Klaipėdos krašto),²⁴ tai buvo nedideli skaičiai. Tačiau būtent tai, kad karių žaginimo nusikaltimai labiau

²¹ GERWARTH, Robert. Sexual and Nonsexual Violence Against „Politicized Women“ in Central Europe After the Great War. *Sexual violence in conflict zones: from the ancient world to the era of human rights*. Ed. Elizabeth D. Heineman. Philadelphia; Oxford: University of Pennsylvania Press, 2011, p. 130.

²² 520 str. „(1) Kas nusikalto sangulavęs: 1) su nepilnamete, nuo keturiolikos ligi šešiolikos metų amžiaus, be jos sutikimo, arba, nors ir sutinkant jai, bet naudodamas piktam jos nekaltybę; 2) su moteriške, žinomai, negalinčia numanyti savumo ir reikšmės to, kas jai daroma, arba valdyti savo elgesio dėl nesveiko savo dvasios suirimo, dėl sąmonės netekimo arba dėl proto nesubrendimo, kilusio dėl kūno ydos ar ligos; 3) su negalinčia nusikaltėliui pasipriešinti, kuri nesutinka sangulauti, tas baudžiamas kalėti [grasos] kalėjime ne trumpiau kaip trejis metus. (2) Už kėsiniimąsi baudžiama.“; 522 str. „Kas nusikalto sangulavęs: 1) su mergaite ar vaiku, kuriems nesukako keturiolika metų amžiaus; 2) su moteriške, kuri buvo tam priversta asmens smurtu arba grasymu padaryti galą, labai sunkią arba sunkiąją kūno žalą jai pačiai arba jos šeimos žmogui, jei toks grasymas galėjo sukelti grasomajai įvykdymo baimę; 3) su paties smurtininko arba jo akivaizdoje nuovoką atimta tam dalykui moterimi, tas baudžiamas kalėti sunkiųjų darbų kalėjime ne ilgiau kaip dešimt metų.“; 523 str. „Kas nusikalto sangulavęs kaip pasakyta 520–522 straipsniuose: 1) su žemutiniu arba aukštutiniu giminiečiu; 2) su žmogumi, kuris yra jo valdžioje arba jo rūpinamas, tas baudžiama (p. a.) 520 arba 521 straipsnyje nurodytais atvejais – kalėti sunkiųjų darbų kalėjime ne ilgiau kaip aštuoneris metus; (p. a.) 522 straipsnyje nurodytais atvejais – kalėti sunkiųjų darbų kalėjime ne ilgiau kaip dvylika metų.“ *Baudžiamasis statutus su papildomaisiais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais, sudarytais iš Rusijos Senato ir Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų bei kitų aiškinimų*. Red. M. Kavolis, S. Bieliackinas. Kaunas: D. Gutmano knygynas, 1934, p. 449, 451–452, 454–455.

²³ BS 522 str. – 1919, 1920, 1923, 1924, 1926 m. fiksuota po vieną, BS 523 str. – 1919 m. vienas atvejis ir BS 520 str. – 1925 m. vienas žaginimo atvejis. 1919–1926 m. karių padarytų nusikaltimų Kariuomenės teismo statistika. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (toliau – LCVA), f. 507, ap. 7, b. 171, l. 1–17.

²⁴ ČERNEVIČIŪTĖ, S. Smurtas..., p. 33.

koncentruojasi XX a. 3-iajame deš., skatina daryti prielaidas apie karo padarinius kaip vieną iš šio reiškinio faktorių.

Analizuotose Kariuomenės teismo baudžiamosiose bylose buvo užfiksuotas tik vienas įtariamas išžaginimo ir nužudymo atvejis, tačiau žaginimas byloje nebuvo įrodytas²⁵. Spėtina, kad šių atvejų trūkumą paaiškina vyraujanti Kariuomenės teismo bylų šaltinių grupė, sunkūs nužudymo ir žaginimo nusikaltimai karo padėties laikotarpiu priklausė ir karo lauko teismų kompetencijai. Atlikus archyvinę karinių dalinių karo lauko teismų baudžiamųjų bylų apžvalgą galima daryti prielaidą, kad karių padarytų išžaginimo ir nužudymo nusikaltimų bylų buvo nedaug arba jos iki šių dienų neišliko.

1919 m. buvo fiksuota tik viena karo lauko teisme nagrinėta išžaginimo byla, kurioje auka liko gyva. 1919 m. gruodžio 14 d. I-ojo pėstininkų Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Gedimino pulko kariai A. J. ir P. R. kartu su komanda buvo pasiųsti į žvalgybą Upynos miestelyje Tauragės apskrityje išsiaiškinti, ar neužsiliko bermontininkų. Minėtieji kariai atsiliko nuo komandos ir nusprendė išgerti. Apie 12 val. nakties kariai įsiveržė į butą, kuriame grasindami mirtimi, dviejų vyrų, nakvojusių bute, akivaizdoje išžagino nekaltą merginą S. F. Karo lauko teismo nuosprendyje fiksuota, kad kariai nors ir buvo išgėrę, tačiau nusikaltimą atliko „pilname prote“.²⁶ Paminėtina, kad nors Lietuvos Baudžiamojo statuto 53 str. alkoholio vartojimas nebuvo tiesiogiai įvardytas kaip lengvinanti aplinkybė, girtumas ir nusikalstamo veiksmo reikšmės nesupratimas teismo praktikoje dažnai buvo laikomas tokia aplinkybe.²⁷ Teisiamiesiems kariams buvo paskirta mirties bausmė sušaudant, kurią 1919 m. gruodžio 19 d. to paties pulko kariai ir įvykdė²⁸.

Seksualinis nusikaltimas kaip biologinis instinktas

Išanalizuotose tarpukario Lietuvos žaginimo bylose aukomis dažniausiai tapdavo silpnesnės, negalinčios pasipriešinti aukos. Daugiausia tai buvo jaunos 17–22 metų merginos. Taip pat fiksuotas vienas atvejis, kuriame kpt. J. B. išžagino per krikštynų šventę pažintą devyniolikmetę kurčnebylę E. I.²⁹ Pastebėtina, kad aukos dažniausiai pažinojo prievartautojus.

²⁵ Tyrimo autorei suradus naujų šaltinių, tenka paneigti savo prielaidą apie 1920 11 06 Armijos teismo nuosprendyje Z. G. pamirštą paminėti merginos F. Č. išžaginimą. ČERNEVIČIŪTĖ, S. Smurtas..., p. 37. Teismo klausimų lape įvardyta, kad Z. G. dėl išžaginimo. „Ne nekaltas, nes neprirodyta, kad buvo išžaginimas.“ Klausimų lapas Z. G. byloje Nr. 386, 1920 metų. LCVA, f. 507, ap. 5, b. 455, l. 25.

²⁶ 1919 12 24 Įsakymas I-ojo pėstininkų Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Gedimino pulkui Nr. 360. Teismo skyriaus 1 str. LCVA, f. 513, ap. 1, b. 8, l. 204 a. p.

²⁷ Teismui kiekvienoje byloje buvo palikta laisvė spręsti *ad hoc*, kas yra lengvinančios aplinkybės, o kas ne. Lygtinio nuteisimo įstatymas 5§, 8 str., p. k). *Baudžiamasis statutas...* Op. cit., p. 81.

²⁸ SURGAILIS, Gintautas. *Pirmasis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulkas: monografija*. Vilnius: Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, 2011, p. 114.

²⁹ 1926 11 25 Kariuomenės teismo nuosprendis J. B. byloje. LCVA, f. 483, ap. 6, b. 42, l. [byla nenumeruota].

Teorinėse smurto prieš moteris fenomeno diskusijose vienas iš galimų šio reiškinių paaiškinimų yra siejamas su sociobiologinėmis priežastimis. Kai kurie evoliucinių teorijų šalininkai teigia, kad vyrų smurtas prieš moteris yra vyrų konkuravimo dėl seksualinių partnerių rezultatas³⁰, todėl seksualinių nusikaltimų kilmę sieja su vyrų įsivaizdavimu, kad moteris yra „reprodukcinė nuosavybė“, kurią jie gali turėti ir iškeisti³¹. Atkreiptinas dėmesys, kad ši teorija nepaaiškina seksualinių nusikaltimų dinamikos skirtingose visuomenėse, kodėl išžagintos moterys nužudomos, jei nusikaltimo tikslas buvo reprodukcinis.

Visgi tarpukario Lietuvos viešajame diskurse galima užčiuopti evoliucinės teorijos užuomazgą aiškinant vyrų lytinę trauką, ją siejant ir su seksualiniais nusikaltimais. 1937 m. „Kario“ žurnale buvo teigiama: „Lytinė meilė yra nepaprastai gaivalinga, nes išauga iš stipriausio įgimto instinkto (palinkimo), kurio tikslas – palaikyti žmonių giminę. Gyvulus lytiškai santykiaudamas tepaiso tik patenkinti šitą instinktą. Netikslu kalbėti apie gyvulių meilės gyvenimą. Bet sugyvulėjęs žmogus gali aukščiau šito instinkto nepakilti.“³² Lytinis instinktas netgi buvo laikomas viena iš priežasčių, dėl ko vyrams su moterimis sunku būti draugais: „Jei nelengva būti tikru draugu tos pačios lyties draugui, dar sunkiau būti draugu kitai lyčiai. Kas žino seksualinio instinkto galybę ir jo gudrią politiką, tas niekad negali lengvai pasitikėti vyro ir moters susidraugavimo pastovumu.“³³

Pirmosios Lietuvos Respublikos policijos publikacijose nusikaltėliai, padarę seksualinius nusikaltimus, vadinti lytiniais psichopatais. Manyta, kad toks nusikaltėlis yra bejėgis nugalėti liguistą lytinį potraukį ir „šiai yra beprasmiškas ir žiaurus dalykas bausti žmogų, kuris reikia izoliuoti ligininėje“.³⁴ Šalia „nekontroliuojamos“ vyro lytinės aistros ir seksualinių biologinių nukrypimų buvo kalbama ir apie besaikį alkoholio vartojimą: „Žmogžudystės, vagystės, įvairūs seksualiniai nusikaltimai, net tarnybiniai nusikaltimai – išekvojimai ir kiti yra daugiausia atliekami alkoholio įtakoje. Todėl kariai, norėdami užkirsti nusikalstamumui kelią, turėtų kovoti su girtavimu: patys turėtų nebūti girtuokliais ir kitų tarpe skleisti blaivybės idėją.“³⁵ Tiek girtumas, tiek patologijos laikytinos žmogaus savikontrolės praradimo biologinėmis priežastimis.

Tyrimo metu, gašlavimo nusikaltimų, t. y. vaikų tvirkinimo bylų, nagrinėtų Kariuomenės teisme, buvo rasta tik viena, tačiau mažametės 8 metų³⁶ ir nepilnametės 13 metų³⁷ mergaitės išžaginimų, kvalifikuotų Baudžiamojo statuto 522 str., fiksuotos dar dvi bylos.

³⁰ HEBERLE, R. Op. cit., p. 70.

³¹ WILSON, Margo, DALY, Martin. Till Death Us Do Part. *Femicide. The Politics of Woman Killing*. Ed. Jill Radford, Diana E. H. Russell. New York: Twayne, 1992, p. 85.

³² Č. Ign. Kryžkelėje. *Karys*, 1937, Nr. 29, p. 803.

³³ Č. Ign. Meilė ir meilės. *Karys*, 1937, Nr. 34, p. 943.

³⁴ VAZBYS, S. Op. cit., p. 55.

³⁵ Kariai ir kova su nusikaltimais. *Karys*, 1935, Nr. 47, p. 1160.

³⁶ J. S. Kariuomenės teismo baudžiamosios bylos. LCVA, f. 507, ap. 6, b. 2283, b. 2284.

³⁷ A. V. Kariuomenės teismo baudžiamosios bylos. LCVA, f. 483, ap. 6, b. 365; f. 507, ap. 6, b. 2713, b. 2714.

Galima būtų manyti, kad būtent gašlavimo bylų tiesiog neišliko iki šių dienų, tačiau atsižvelgiant į pakankamai gerai išsilaikiusias kriminalines bylas Kariuomenės teismo ir jo prokuratūros fonde darytina prielaida apie šių nusikaltimų tarp karių retumą. Anksčiau atliktame bendrosios kompetencijos teismų gašlavimo bylų tyrime pastebėtina, kad vyrauja nepilnamečių mergaičių tvirkinimas³⁸. Ši seksualinių nusikaltimų rūšies retumą tarp karių galėjo lemti, viena vertus, seksualinės patologijos, kita vertus, smurtautojo fizinių galimybių pasinaudoti mažamete auka trūkumas. Kariams galimybės būti arti šeimų su mažais vaikais buvo labiau ribotos nei kitiems šių nusikaltimų vykdytojams. Kario padarytas gašlavimo nusikaltimas fiksuotas 1930 m. 2-ojo pėstininkų pulko D. K. ūkio kuopos eilinis S. S. buvo išteisintas dėl pasikėsینimo išžaginti 8 metų mergaitę M. L. Tačiau jis buvo pripažintas kaltu dėl lytinių geidulių tenkinimo paguldžius M. L. gurguolėn ir lietus jos lytinius organus savo varpa. Nusikaltimas buvo kvalifikuotas Baudžiamojo statuto 513 str., teismas skyrė vienus metus paprastojo kalėjimo, kurie galiausiai pakeisti į 10 mėnesių ir 20 d. karo kalėjimo³⁹.

Smurtas kaip nesuvokta nelygybės problema

Smurtas lyties pagrindu tiek karinio konflikto metu, tiek ir taikos sąlygomis gali būti siejamas ir su nelygiaverčiais lyčių santykiais. Viena pagrindinių lyčių nelygybės teorijos šalininkų Susan Brownmiller išžaginimą apibrėžė kaip „sąmoningą bauginimo procesą, kuriuo vyrai moteris laiko baimėje“⁴⁰. Taigi, seksualinė prievarta siejama pirmiausia su galios išraiška, o ne seksualiniu geismu⁴¹, vyrų dominavimu visuomenėje.

Moterų teisės tarpukario Lietuvoje nebuvo išplėtos ir nors moterys turėjo balsavimo teisę ir galėjo dalyvauti politiniame procese, jos nebuvo įtakingos. Kaip teigia moterų judėjimo tyrinėtoja Virginija Jurėnienė, tik XX a. 4-ojo deš. moterų pilietinis ir politinis lygiateisiškumas buvo realizuotas iš dalies, pradėtos spręsti kultūros ir švietimo problemos, judėjimas ėmė įsilieti į tarptautines moterų organizacijas⁴². Pačios moterys savo organizacijose ne tik seksualinio, bet ir fizinio smurto šeimoje prieš moteris neidentifikavo kaip problemos – moterų spaudoje pasitaikę skundų dėl moterų mušimo, graudžios asmeninės istorijos buvo pavienės ir nepaskatino platesnio masto kovos prieš smurtą. Pavyzdžiui, 1926 m. M. M. kreipėsi į moterų atstoves Seime ir išklė joms tikslą kovojant už lygias teises su vyrais nepamiršti pasirūpinti įstatymais, pagal kuriuos būtų baudžiami vyrai, skriaudžiantys ir mušantys savo

³⁸ ČERNEVIČIŪTĖ, S. Smurtas..., p. 32.

³⁹ 1930 08 19 Kariuomenės teismo nuosprendis S. S. byloje. LCVA, f. 507, ap. 6, b. 2262, l. 40–40 a. p.

⁴⁰ BROWNMILLER, Susan. *Against Our Will: Men, Women, and Rape*. New York: Fawcett Columbine, 1993, p. 15.

⁴¹ FERRALES, G.; MCEL RATH, S. M. Op. cit., p. 679.

⁴² JURĖNIENĖ, Virginija. *Lietuvių moterų judėjimas XIX amžiaus pabaigoje – XX amžiaus pirmoje pusėje*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006, p. 198.

žmonas ir vaikus⁴³. Katalikės moterys apie smurtą šeimose akivaizdžiai žinojo, tačiau jo nesprendė. Nereaguota ne tik į spaudoje pasirodančius skundus ir prašymus, bet ir Lietuvių katalikių moterų draugijos centro valdybai siunčiamus skundus. Viena jų 26 metų moteris guodėsi, kad turėdama 3 vaikus yra skriaudžiama girtaujančio vyro ne tik fiziniu, bet ir psichologiniu smurtu. Centro valdybos pirmininkė Magdalena Galdikienė atsakydama į šį laišką tik patikino, kad daugelis moterų išgyvena panašią dalį, ir pasiūlė stiprybės semtis religijoje ir maldoje. Smurto problemos neaktualizavo ir liberalesnių pažiūrų moterys, dalyvaujančios Lietuvos moterų tarybos veikloje⁴⁴.

Visgi moterų judėjimas ėmėsi kovoti prieš prostitucijos reglamentavimą. Įkurta abolicionistų draugija, kuri reikalavo sulyginti moterų ir vyrų atsakomybę „dorovės srityje“, kad būtų baudžiami ir klientai vyrai, ne tik puolusios moterys⁴⁵. 1932 m. Lietuvos abolicionistų draugijos įstatuose buvo numatytas tikslas: „a) ugdyti kilnius abiem lytims vienodus moralės principus seksualiniuose lyčių santykiuose; b) kovoti su visokiomis oficiališkoms ištvirkimo legalizavimo formomis ir su jo išnaudojimu pelno tikslams; c) visapusiškai susipažinti su prostitucijos dalyku ir ieškoti būdų šiai blogybei pašalinti.“⁴⁶ Legali prostitucija Lietuvoje buvo panaikinta 1935 m., bet ji ir nebuvo suprantama kaip socialinė problema, kurią sprendžiant būtų siekiama apsaugoti moteris nuo seksualinio išnaudojimo, o manyta, kad tai dorovės problema.

Pačios Lietuvos moterys save identifkavo ir savo spaudoje labiau akcentavo motinos, šeimos globėjos, vaikų rūpintojos vaidmenį. O tai, pasak istorikės Indrės Karčiauskaitės, turėjo neigiamų pasekmių: „Priimant lyties pareigų perskyras šeimoje, kaip tautos simboliuje, įcementavo moters atsakomybę tik privačioje ir vyro tik viešajame gyvenime. Tokiu būdu strategija suprantant moteris ir vyrus kaip skirtingus, bet lygius tautos narius, bendradarbiaujančius tautiniam tikslui, vedė ir prie lytinės hierarchijos išlaikymo.“⁴⁷ Tokia nelygiavertė moterų padėtis ir patriarchaliniai stereotipai apie subordinuotą moterų vaidmenį Lietuvos visuomenėje galėjo prisidėti ir prie smurto prieš jas apraiškų.

Seksualinė prievarta piktnaudžiaujant tarnybinėmis galiomis

Analizuojant seksualinių nusikaltimų fenomeną svarbu pabrėžti, kad tai kompleksinis reiškinys, kuriam įtaką gali daryti tiek biologiniai, tiek socialiniai faktoriai.

⁴³ MOŠAIČIŲ [taip originale], Milda. Virbalis, *Moteris*, 1926, Nr. 7, p. 62–63.

⁴⁴ KARČIAUSKAITĖ, Indrė. *Katalikiškoji moterų judėjimo srovė Lietuvoje (1907–1940)*. Daktaro disertacija: humanitariniai mokslai, istorija (05 H). Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2007, p. 127.

⁴⁵ KUODYS, Modestas. Kai „tos moterys“ pasitraukė iš „Nuodėmių gatvės“... Lakoniškas post scriptum J. K. Belecko bestseleriui. *Kauno istorijos metraštis*, 2014, Nr. 14, p. 181.

⁴⁶ Lietuvos abolicionistų draugijos įstatai, 1932. *Lietuvos Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyrius*, f. 159, b. 5, l. 1.

⁴⁷ KARČIAUSKAITĖ, I. Op. cit., p. 35–36.

Vadinamasis vyriškumo kultas ir patriarchalizmas atsiskleidžia ir karo padėties kontekste. Pavyzdžiui, patriarchalinė visuomenės sankloda, kurioje įsitvirtinęs toksiškas hipervyriškumas, atsiskleidžia ir tarpukario karo padėties režimo kontekste. Lietuvoje beveik visą tarpukario laikotarpį visoje ar dalyje teritorijos veikė karo padėties režimas, kurį administravo apskričių karinės komendantūros, pavaldžios krašto apsaugos ministrui. Komendantai vidaus saugumą ir tvarką turėjo užtikrinti privalomais įsakymais, už kurių nesilaikymą galėjo bausti piliečius administraciniu būdu. Karo komendantas vadovavo ir kariniam daliniui, jam pavaldūs buvo ir civiliai vietos organai – policija, savivaldybė bei kitos įstaigos⁴⁸. Karo padėtis lėmė ir karinių teismų galią svarstyti politines bylas, net spaudinių cenzūrą prižiūrėjo kariai⁴⁹.

Nors kariuomenei kaip elitinei tarpukario Lietuvos visuomenės grupei buvo keliami aukštesni etiniai ir doros standartai, visgi toks vadinamojo munduro ar atskiro karininkijos luomo garbės išskyrimas skatino jam priklausančius asmenis elgtis dorai, kita vertus, tai formavo karininkijos nuomonę apie savo profesijos ypatingumą ir skatino karių sąmonėje įsitvirtinti nuomonei, kad kariai yra už visuomenės ribų, t. y. aukščiau už ją,⁵⁰ ir jai socialinės normos negalioja. Kaip teigė brig. gen. Stasys Raštikis: „Juo aukštesnė drausmė kariuomenėje, tuo geriau. Šioje srityje negali būti jokių privilegijų, simpatijų, antipatijų, pažinčių, protekcijų ar kitų drausmę silpninančių nukrypimų. Drausmė turi griežtai reikštis išorinėmis formomis, bet jos pagrindine turi būti žmogaus vidujinis drausmingumas.“⁵¹ Karinė subordinacija ir klusnumas vadui ne visada padėjo kontroliuoti karių nusižengimus, o karo padėties metu kariai, tapę ne tik valstybės gynėjais, bet ir jos realiais administratoriais, piktnaudžiavo savo tarnybine galia.

1919 m. vasarą Rokiškį nuo bolševikų išvadavo ir krašte baudžiamąsias akcijas vykdė ne tik generolas Vincas Grigaliūnas-Glovackis ir jo II-asis pulkas, bet politinių nusikaltėlių ieškojo ir Žvalgybos skyrius. Jam vadovavo viršininkas latvis P., o jo padėjėjais dirbo žydas K. bei du rusai I. ir F. Kariuomenės štabui pavaldiems žvalgybininkams padėjo ir vietinis žydas M., kuris teikė žinias apie tai, kas vyksta mieste.

Vieną vakarą mieste buvo pastebėta jauna, daili, maždaug 18 metų mergina, keliavusi pas brolių karininką, kuris tarnavo Divizijos štabe, dislokuotame už Rokiškio. Užklupus vakarui mergina nusprendė kelionę pratęsti kitą dieną ir apsinakvoti viešbutyje Rokiškyje, tačiau apie ją greitai buvo pranešta Žvalgybos skyriui: nematyta vieniša mergina klausinėjo apie divizijos štabą ir minėjo vieną karininką. Kaip teigia Juozas Balčiūnas-Švaistas: „Veikiai patyrė Žvalgybos Skyrius ir čiupo, pakrikštijęs

⁴⁸ KUODYS, Modestas. Lietuvos visuomenės reakcija į karo padėties atšaukimą šalyje 1938 m. lapkričio 1 d. *Istorija*, 2011, t. 83, Nr. 3, p. 37.

⁴⁹ RAŠTIKIS, Stasys. *Kovose dėl Lietuvos: karo atsiminimai*. D. 1. Vilnius: Lituanus, 1990, p. 408.

⁵⁰ PETRAUSKAITĖ, Audronė. Karininkijos dorovės problemos prieškarinio Lietuvoje. *Karo archyvas*, 2006, Nr. 21, p. 126–127.

⁵¹ RAŠTIKIS, Stasys. Stiprinkime ir moralinius ginklus. *Kardas*, 1937, Nr. 22, p. 501.

šnipe, avantiūrininke. Tardė, kankino. Paskum šėlė, visi pasinaudodami. Tik paryčiu pristatė į ligoninę. Gydytojui Lašui griežtai įsakė saugoti ir, kai atsipeikės, pranešti jiems. Gydytojas, išklausęs merginos košmarą, tiek buvo paveiktas, jog pamiršęs bet kokį gresiantį jam pavojų, pirmiausia pranešė divizijos štabui. Atlėkė brolis. Taip pasiuto, jog tą pačią valandėlę buvo bebėgęs iššaudyti visą skyrių. Vos nevos sulaikė Lašas.⁵² Nors apie merginos išžaginimą buvo pranešta krašto apsaugos ministrui Antanui Merkiui, o į Rokiškį buvo atsiųstas ypatingasis Kariuomenės teismo tardytojas, tačiau prievartautojai buvo pabėgę, suimtas tik skyriaus viršininkas P., kuris buvo tardomas vietos kalėjime. Įtariamasis tarsi išprotėjęs kartojo esantis impotentas, tam turėjo ir raštelį, kuriame gydytojas K. tvirtino, kad P. negali lytiškai santykiuoti su moterimis.⁵³ Iš Rokiškio išvykus tardytojui, dingo ir kaltinamasis P., tad tikroji bylos baigtis nėra žinoma. Visgi akivaizdu, kad kariai piktnaudžiavo tarnybos suteikiamomis teisėmis ir galiomis, o priklijavę politinės nusikaltėlės etiketę, nepatikrinus faktų išnaudojo moterį seksualiai.

1919 m. rugpjūčio 24 d. Kupiškio komendantas karininkas S. K. aiškino 22 metų merginos M. P. brolio, bolševikų komisaro buvimo vietą. Tardymo metu moterį komendantas sumušė ir išžagino, tačiau iškilus šiai istorijai savo kaltės ne tik nepripažino, bet ir bandė išsisukti. S. K. teigė, kad su auka santykiavo liudininkas G., ir teismui pateikė minėto liudininko patvirtintą raštą apie lytinius santykius su auka. Visgi šį privatų dokumentą teismas atmetė. Nusikaltimo turinys buvo išaiškintas dėl karių parodymų, kurie paliudijo S. K. kaltę, bei itin svarbios gydytojo eksperto atliktos moters apžiūros. 1919 m. rugpjūčio 25 d. karo ligoninėje buvo apžiūrėti M. P. lytiniai organai ir pripažinta, „kad aktas išgvaltavojimo yra tikrai atsitikęs ir padarytas nedaugiau 10–12 valandų tam atgal“.⁵⁴

1919 m. spalio 21 d. S. K., remiantis Baudžiamojo statuto 522 str. 2 d., 523 str. 2 d. ir Karinių įstatymų sąvado XXII kn. 279 str., buvo pripažintas kaltu už išžaginimą ir nuteistas mirties bausme, tačiau dėl „vėjavaikiškumo“, t. y. jauno amžiaus, bausmė buvo pakeista į sunkių darbų kalėjimą iki gyvos galvos⁵⁵. Kaip teigia istorikas A. Stoliarovas, tai buvo viena pirmųjų Armijos teismo paskirtų mirties bausmių⁵⁶. Minėtas teismo nuosprendis su bausme iki gyvos galvos buvo paskelbtas ir viešai kariuomenei,⁵⁷ nors jau 1920 m. prezidentas A. Smetona nuteistajam suteikė malonę ir bausmę sumažino iki 8 m. sunkių darbų kalėjimo⁵⁸. S. K. ir sutrumpinta bausme

⁵² ŠVAISTAS [BALČIŪNAS], J. Op.cit., p. 309.

⁵³ Ibid., p. 310.

⁵⁴ 1919 08 25 K. A. M. karo ligoninės vyresniojo gydytojo protokolo nuorašas. LCVA, f. 507, ap. 6, b. 1278, l. 5.

⁵⁵ 1919 10 21 Armijos teismo nuosprendis S. K. baudžiamojoje byloje. LCVA, f. 507, ap. 6, b. 1277, l. 36.

⁵⁶ STOLIAROVAS, Andriejus. *Lietuvos Respublikos karinė justicija 1919–1940 m.* Kaunas: Vytauto Didžiojo karo muziejus, 2014, p. 149.

⁵⁷ Lietuvos Kariuomenei įsakymas, 1919 12 04, Nr. 198/1.

⁵⁸ 1920 01 21 Prezidento Antano Smetonos malonės akto S. K. nuorašas. LCVA, f. 483, ap. 6, b. 150, l. 34.

buvo nusivylęs, 1920 m. spalio 17 d. netgi prašė prezidento bausmę jam atidėti ir leisti ginti tėvynę karo lauke, tačiau šis prašymas buvo atmestas ir nurodyta daugiau tokio pobūdžio prašymų iš jo nepriimti.

Galima spėti, kad tokių politizuotų žaginių Nepriklausomybės kovų metu galėjo būti ir daugiau, tačiau dėl karo sąlygų ir moterų baimės pranešti apie nusikaltimus iki šių dienų informacijos liko nedaug. Kur kas brutalesnis politizuotas smurtas prieš moteris fiksuotas kituose Europos kraštuose po Pirmojo pasaulinio karo, nužmoginusio jame dalyvavusius karius ir prisidėjusio prie lyčių vaidmenų kaitos. Vidurio Europoje vykstant kontrperversmui dažnai ritualinis bolševikų moterų kankinimas ir netgi viešas nužudytųjų kūnų demonstravimas iš dalies atspindėjo ultramilitarizuotą vyriškumą, kuris dar buvo sustiprintas karo mūšiuose⁵⁹. Nors panašių istorijų apie 1919 m. Povilo Plechavičiaus⁶⁰ susidorojimus su bolševikų giminaitėmis, seserimis ir motinomis bei jų kūnų demonstravimą miestų aikštėse galima rasti kritiškai vertintinoje sovietinėje⁶¹ ir šiuolaikinėje istoriografijoje⁶², visgi tvirtų įrodymų apie plataus masto bolševikų ir jų moterų žudynes ar kitokį smurtą prieš moteris to meto centrinės valdžios tyrime nebuvo surasta. Pats P. Plechavičius patvirtino sušaudęs kelis plėšikus, bandžiusį pabėgti bolševikams prijauciantį Peleckį bei savo tarnaitę, kuri, pasak jo, šnipinėjo priešams ir kėsinosi nužudyti patį P. Plechavičių⁶³. Apžvelgus kelis Nepriklausomybės kovų laikotarpio seksualinius nusikaltimus prieš moteris galima teigti, kad politizuoti žaginimai pasireiškė tik Nepriklausomybės kovų laikotarpiu. Vėliau fiksuoti seksualinio smurto atvejai, kai kariai pasinaudojo tarnybine padėtimi be politinio motyvo.

Pavyzdžiui, 1923 m. balandžio 3 d. mergina E. G. be leidimo perėjo sieną iš Latvijos ir buvo sulaikyta sargybinio, kuris ją perdavė prižiūrėti 2-ojo pasienio pulko kariui eiliniui A. D., kol į pulko štabą, įsikūrusį Ilzenbergo dvare, atvyks kuopos vadas. Kaip teigė auka, kitiems kariams išėjus į vakaronę, dvare liko tik ji ir karys A. D. Šis bandė ją įsitempti į kambarį, trenkė merginai į veidą, tačiau mergina sugebėjo jam pasipriešinti.

⁵⁹ GERWARTH, R. Op. cit., p. 128.

⁶⁰ 1919 m. pradžioje Žemaitijoje veikęs komendantas Povilas Plechavičius „valydamas“ kraštą nuo plėšikų ir bolševikų rengė karo lauko teismus ir vykdė nesankcionuotas mirties bausmes. Tokie jo siautėjimai sulaukė skundų centrinei Kauno valdžiai. Viename jų buvo teigiama, kad Sedos, Kalvarijos, Ylakių ir Mosėdžio valsčiuose 1919 m. sausio–balandžio mėnesiais be teismo buvo sušaudyta apie 50 asmenų, sudėjus ir kitų vietovių nužudytuosius turėję būti ir apie 100. Visgi svarbu pabrėžti, kad skunde tiksliai paminėti buvo tik septyni atvejai, o skundo retorika liudijo skundėjų kairuoliškumą. Centrinės valdžios vykdytame tyrime buvo išsiaiškinta, kad daugelis skunde minėtų asmenų buvo sušaudyti vokiečių, o P. Plechavičius sušaudė tik kelis asmenis dėl kriminalinių ir politinių nusikaltimų. ČERNEVIČIŪTĖ, Sigita; KAUBRYS, Saulius. *Kartuvių kilpa, kulka ir dujų kamera: mirties bausmė Lietuvoje 1918–1940 m.* Vilnius: Gimtasis žodis, 2014, p. 71–72.

⁶¹ VAITKEVIČIUS, Bronius. *Socialistinė revoliucija Lietuvoje 1918–1919 metais*, Vilnius: Mintis, 1967, p. 645.

⁶² BALKELIS, Tomas. *Lemtingi metai Lietuva 1914–1923 m.: Karas, revoliucija ir tautos gimimas*. Vilnius: Tyto alba, 2019, p. 221.

⁶³ 1919 06 04 P. Plechavičiaus tardymo protokolas. LCVA, f. 384, ap. 3, b. 44, l. 15–16.

E. G. paprašius išeiti į lauką karys šia situacija nusprendė pasinaudoti, išleidęs ją į gryną orą vėl ją užpuolė, nusinešė į daržinę ir ten prispaudęs rankas išžagino⁶⁴. Po to auką nusivedė į vakarėlį, kuriame mergina sutiko kuopos vadą ir prašė ją paleisti, tačiau jis norėjo ją apklausti kitą dieną ir tik nusiuntė nakvynei pas ūkininkus Deksnius. Kitą dieną kuopos vadas apklausė merginą apie jos kelionę iš Latvijos, išsiaiškines, kad mergina nieko blogo nepadare, o tik nešė vaistus sergančiai motinai, ją paleido keliauti namo. Apie išžaginimą E. G. kuopos vadui nieko nepapasakojo, apie tai išdriso prisipažinti tik savo motinai namuose. Vėliau įteikusi skundą policijai mergina kartu pristatė ir įrodymus – kruvinus apatinius marškinius bei gydytojo apžiūros protokolą, liudijantį apie prarastą nekaltybę⁶⁵.

Eilinis A. D. gynėsi nenaudojęs smurto prieš jauną moterį ir teigė, jog ji su lytiniais santykiais sutiko pati. Tokią versiją palaikė ir kuopos vadas, nes suimtoji jam apie išžaginimą nieko neužsiminė⁶⁶. Tačiau auka teigė, kad priešinosi ir rėkė, kai ją žagino, apie girdėtus moters riksmus patvirtino ir netoli gyvenę ūkininkai Deksniai. Be to, karys A. D. pats vakarėlyje pasigyrė apie kažkokios merginos išžaginimą. Situacijai pradėjus eskaluotis, eilinis A. D. netgi buvo nuvykęs pas aukos šeimą ir bandė išspręsti šią situaciją norėdamas susitaikyti ir kartu išgerti degtinės. Kaip teigė parodymuose A. D., šeima jį spaudė vesti merginą arba sumokėti 200 dolerių. Jis vedybų atsisakė, nes tos merginos nemylėjo ir teigė, kad jei bus vaikas, jis jį pasiims auginti. Tikriausiai nusikaltimo tyrimo procesas įtariamąjį ėmė gąsdinti, nes vėliau A. D. jau teigė sutikiantis ir su vedybomis.⁶⁷ Visgi jokie bandymai kariui išsisukti nuo bausmės nepadėjo. 1924 m. gegužės 8 d. Kariuomenės teismas eilinį A. D. pripažino kaltu dėl 16 metų merginos išžaginimo ir nuteisė 4 metais sunkių darbų kalėjimo⁶⁸. Paminėtina, kad tarpukario Lietuvos karių kasdienybėje gana dažnai buvo fiksuojami girtuokliavimai, muštynės, dvikovos ir kiti nusižengimai⁶⁹. Minimoje byloje, nors teismo dokumentuose ar apklausose alkoholio vartojimas nebuvo akcentuojamas, galima daryti prielaidą apie alkoholį kaip vieną iš svarbių nusikaltimo aplinkybių. A. D. prašydamas prezidento malonės teisinosi nusikaltimo metu buvęs neblaivus, tačiau bausmės prezidentas dėl to nesumažino. Visgi iš kalėjimo nuteistasis išėjo šiek tiek anksčiau, paskelbus 1928 m. gegužės 15 d. proga amnestiją.⁷⁰

Karių seksualiniai nusikaltimai, lyginant su civiliais, išsiskyrė grupinių žagininimų atvejais. Tikriausiai tą galima paaiškinti pačios institucijos uždarumu, griežtomis taisyklėmis ir dėl to pasireiškusia frustracija, taip pat vyriškumo demonstravimu siekiant

⁶⁴ 1923 08 31 2-ojo pasienio pulko eil. A. D. kaltinamasis aktas. LCVA, f. 507, ap. 6, b. 545, l. 2.

⁶⁵ 1923 05 10 gydytojo A. Žemaičio medicininės E. G. apžiūros protokolas. LCVA, f. 507, ap. 6, b. 546, l. 8.

⁶⁶ 1923 05 29 liudininko M. Kukučio tardymo protokolas. *Ibid.*, l. 35.

⁶⁷ 1923 05 29 kaltinamojo A. D. tardymo protokolas. *Ibid.*, l. 44 a. p.

⁶⁸ 1924 05 08 Kariuomenės teismo nuosprendis A. D. byloje. LCVA, f. 507, ap. 6, b. 545, l. 61 a. p.

⁶⁹ PETRAUSKAITĖ, A. Op. cit., p. 123.

⁷⁰ 1928 05 28 Kauno apygardos teismo gynėjo dokumentas Kariuomenės teismo valstybės gynėjui. LCVA, f. 483, ap. 6, b. 76, l. 28.

būrio draugų pripažinimo. Pasak kultūros antropologės Peggy Reeves Sanday, grupiniai žaginimai vyrų kompanijose netgi gali tarnauti kaip specifinė vyriško ryšio kūrimo forma, kuri taip pat demonstruoja brolijos galią bei dominavimą moterų atžvilgiu.⁷¹

1924 m. mergina E. J. ėjo iš Kauno į Sargėnus namo su draugėmis, paskui jas sekė trys kariai, kuriuos E. J. matė mieste anksčiau sėdinčius ant suolo šalimais. Kariai bandė kalbinti merginas, tačiau pokalbis nesiklostė. Merginoms priėjus Eigulių tiltą, E. J. draugės atsisveikino ir toliau ji keliavo viena. Merginai išsigandus ir toliau ją sekančių karių ir pradėjus bėgti, 5-ojo pėstininkų pulko kariai P. P., E. Š., V. M. ją sugavo, užspaudė burną ir nusinešę į krūmus visi ją išžagino. O po to dar ir apvogė, pasisavindami 20 litų.⁷² Kariuomenės teismas šiuos nusikaltimus, padarytus karo padėties metu, kvalifikavo kaip sanguliuvimą ir apiplėšimą, už kuriuos paskyrė mirties bausmę⁷³. To meto spaudoje byla sulaukė trumpos žinutės, o nuosprendis buvo pavadintas „žiauria bausme“⁷⁴. Krašto apsaugos ministras nepripažino esant lengvinančių aplinkybių ir nerekomendavo mažinti bausmės nuteistiesiems, visgi prezidentas karių pasigailejo ir bausmę sumažino iki 15 metų sunkių darbų kalėjimo bausmės⁷⁵. Nuteistiems visos bausmės laiko kalėti neprireikė, 1930 m. likusi bausmė buvo dovanota, tai reiškia, kad jie buvo išleisti į laisvę po 6 metų. Ir tai buvo viena ilgiausių įkalinimo bausmių, kurias atliko nuteisti už išžaginimą asmenys. Bausmės už šiuos nusikaltimus kariams buvo nuo 2 iki 6 metų sunkių darbų kalėjimo, kurių dažniausiai nė vienas teisiamasis iki galo nekalėdavo, nes amnestijų ar malonės atveju išeidavo anksčiau.

Išvados

Pirmasis pasaulinis karas ir Lietuvos Nepriklausomybės kovos prisidėjo prie smurtinių nusikaltimų paplitimo. Nors tarpukario Lietuvos kariai nebuvo išskirtinai linkę į seksualinius nusikaltimus, daugiau šių nusikaltimų fiksuojama XX a. 3-iajame deš. Tai leidžia daryti prielaidą, kad karinių veiksmų agresija ir galios vakuumas galėjo prisidėti ne tik prie karių, bet ir prie eilinių žmonių polinkio į smurtinius nusikaltimus ir agresijos normalizavimo visuomenėje.

Viešajame tarpukario Lietuvos diskurse sociobiologinis seksualinių nusikaltimų aiškinimas buvo paplitęs. Žmogaus kūno kontrolės praradimo biologinėmis priežastimis laikytas vyro lytinis instinktas, seksualinė patologija ir nesaikingas alkoholio vartojimas, kurie dalinai pateisino šių nusikaltimų egzistavimą.

⁷¹ SANDAY, Peggy Reeves. *Fraternity Gang Rape: Sex, Brotherhood, and privilege on campus*. Second Edition. New York, London: New York University Press, 2007, p. 40.

⁷² 1925 06 06 Kaltinamasis aktas P. P., E. Š., V. M. baudžiamojoje byloje. LCVA, f. 483, ap. 6, b. 264, l. [byla nenumeruota].

⁷³ 1925 09 23 Kariuomenės teismo nuosprendis P. P., E. Š., V. M. baudžiamojoje byloje. *Ibid.*

⁷⁴ Žiauri bausmė. *Lietuvos žinios*, 1925 09 26, Nr. 221, p. 3.

⁷⁵ 1926 02 06 Bausmės pakeitimo aktas. LCVA, f. 483, ap. 6, b. 264, l. [byla nenumeruota].

Patriarchaliniai stereotipai, įtvirtinę subordinuotą moterų vaidmenį konservatyvioje tarpukario Lietuvos visuomenėje, galėjo daryti įtaką smurto prieš moteris apraiškoms. Silpnas moterų organizacijų vaidmuo kovoje su visų rūšių smurtu prieš moteris, prostitucijos kaip moralės, bet ne moterų išnaudojimo problemos samprata bei moterų identifikacija su šeimos globėjos, privačios sferos rūpintoja skatina kelti prielaidą apie smurto prieš moteris kaip lyčių nelygybės manifestaciją.

Beveik visą Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpį egzistavusi karo padėtis, kurios administravimas buvo pavestas kariuomenei, taip pat galėjo prisidėti prie patriarchato įsitvirtinimo to meto Lietuvoje. Militarizuota tvarka, kurioje dominuojantis vaidmuo priklausė vyrui, kariams leido piktnaudžiauti galia vykdant seksualinius nusikaltimus. Nepriklausomybės kovų metu fiksuota politizuotų moterų išžaginimų, vėliau tarnybine galia naudotasi ir be politinio motyvo. Kariuomenės uždarumu, griežta hierarchija ir konkuravimu vyriškoje kompanijoje dėl pripažinimo ir galios galima paaikškinti dažnesnius nei civilių karių įvykdytus grupinius žaginimus.

Šaltiniai

1. *Baudžiamasis statutas su papildomaisiais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais, sudarytais iš Rusijos Senato ir Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų bei kitų aiškinimų*. Red. M. Kavolis, S. Bieliackinas. Kaunas: D. Gutmano knygynas, 1934.
2. *Kardas*, 1937, Nr. 22.
3. *Karys*, 1937, Nr. 29, Nr. 34; Nr. 47.
4. *Karo baudžiamasis statutas*. Sud. J. Papeckys, Kaunas, 1922.
5. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*. 1-ojo pėstininkų didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Gedimino pulkas, f. 513, ap. 1, b. 8.
6. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*. Kariuomenės teismas, f. 507, ap. 5, b. 455; ap. 6, b. 545, 546, 1277, 1278, 2262, 2283, 2284, 2713, 2714; ap. 7, b. 171.
7. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*. Kariuomenės teismo prokuratūra, f. 483, ap. 6, b. 42, 76, 150, 264, 365.
8. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*. Krašto apsaugos ministerija, f. 384, ap. 3, b. 44.
9. *Lietuvos Kariuomenei įsakymas*, 1919 12 04, Nr. 198/1.
10. *Lietuvos Martyno Mažvydo biblioteka, Retų knygų ir rankraščių skyrius*, f. 159, b. 5.
11. *Lietuvos žinios*, 1925, Nr. 221.
12. *Moteris*, 1926, Nr. 7.
13. *Policija*, 1932, Nr. 4.
14. RAŠTIKIS, Stasys. *Kovose dėl Lietuvos: karo atsiminimai*. D. 1. Vilnius: Litanus, 1990.
15. ŠVAISTAS [BALČIŪNAS], Juozas. *Dangus debesyse: autoriaus išgyvenimai 1918–1919 metais*. London: Nida, 1967.

Literatūra

1. BALOČKAITĖ, Rasa. Nepatogi atmintis: seksualinė prievarta karo metais. *Kultūros barai*, 2016, Nr. 6.
2. BALKELIS, Tomas. *Lemtingi metai Lietuva 1914–1923 m.: Karas, revoliucija ir tautos gimimas*. Vilnius: Tyto alba, 2019.
3. BLUM, Alain; REGAMEY, Amandine. The hero, the martyr, and the erased rape (Lithuania 1944–2000). *Clio. Femmes, Genre, Histoire*, 2014, Nr. 39.
4. BROWNMILLER, Susan. *Against Our Will: Men, Women, and Rape*. New York: Fawcett Columbine, 1993.
5. CONLEY, Carolyn A. Sexual violence in historical perspective. *The Oxford Handbook of Gender, Sex, and Crime*. Ed. Rosemary Gartner, Bill McCarthy. Oxford: Oxford University Press, 2014.
6. ČERNEVIČIŪTĖ, Sigita. Smurtas prieš moteris: seksualiniai nusikaltimai ir jų prevencijos idėjos Lietuvoje 1918–1940 m. *Istorija*, 2020, t. 117, Nr. 1.
7. ČERNEVIČIŪTĖ, Sigita; KAUBRYŠ, Saulius. *Kartuvių kilpa, kulka ir dujų kamera: mirties bausmė Lietuvoje 1918–1940 m.* Vilnius: Gimtasis žodis, 2014.
8. FERRALES, Gabrielle; MCELRATH, Suzy Maves. Beyond rape: reconceptualizing gender-based violence during warfare. *The Oxford Handbook of Gender, Sex, and Crime*. Ed. Rosemary Gartner, Bill McCarthy. Oxford: Oxford University Press, 2014.
9. GERWARTH, Robert. Sexual and Nonsexual Violence Against „Politicized Women“ in Central Europe After the Great War. *Sexual violence in conflict zones: from the ancient world to the era of human rights*. Ed. Elizabeth D. Heineman. Philadelphia; Oxford: University of Pennsylvania Press, 2011.
10. HAGAN, John; MORSE, Jamie. State rape and the crime of genocide. *The Oxford Handbook of Gender, Sex, and Crime*. Ed. Rosemary Gartner, Bill McCarthy. Oxford: Oxford University Press, 2014.
11. HEBERLE, Renee. Sexual violence. *The Oxford Handbook of Gender, Sex, and Crime*. Ed. Rosemary Gartner, Bill McCarthy. Oxford: Oxford University Press, 2014.
12. JURĖNIENĖ, Virginija. *Lietuvių moterų judėjimas XIX amžiaus pabaigoje – XX amžiaus pirmoje pusėje*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006.
13. KAIRIŪKŠTYTĖ, Nastazija. Klaipėdos kraštas ir jo ypatumai 1944–1947 metais. *Lietuvos istorijos metraštis*. 2000 metai, Vilnius, 2001.
14. KARČIAUSKAITĖ, Indrė. *Katalikiškoji moterų judėjimo srovė Lietuvoje (1907–1940)*. Daktaro disertacija: humanitariniai mokslai, istorija (05 H). Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2007.
15. KARENIAUSKAITĖ, Monika. Nutylėta trauma? Smurtas prieš moteris sovietinių okupacijų kontekste. *Naujasis židinys – Aidai*, 2019, Nr. 5.
16. KARENIAUSKAITĖ, Monika. Smurto lyties pagrindu sampratos Lietuvoje vėlyvuojų sovietmečiu ir posovietinės transformacijos metu. *Kriminologijos studijos*, 2019, t. 7.

17. KOŚCIAŃSKA, Agnieszka. Gender on Trial: Changes in Legal and Discursive Practices Concerning Sexual Violence in Poland from the 1970s to the Present. *Ethnologia Europaea*, 2020, Nr. 50(1).
18. KUODYS, Modestas. Kai „tos moterys“ pasitraukė iš „Nuodėmių gatvės“... Lakoniškas post scriptum J. K. Belecko bestseleriui. *Kauno istorijos metraštis*, 2014, Nr. 14.
19. KUODYS, Modestas. Lietuvos visuomenės reakcija į karo padėties atšaukimą šalyje 1938 m. lapkričio 1 d. *Istorija*, 2011, t. 83, Nr. 3.
20. MAČIANSKAITĖ, Laura. Užkariauta moteris: karo metų seksualinės prievartos tema lietuvių literatūroje. *Acta Academiae Artium Vilnensis*, 2017, Nr. 85.
21. MERON, Theodor. Rape as a Crime Under International Humanitarian Law. *The American Journal of International Law*, 1993, Vol. 87, No. 3.
22. MICHALSKA-WARIAS, Aneta. Marital Rape in Poland from the Legal and Criminological Perspectives. *Prawo w działaniu*, 2016, Nr. 26.
23. PETRAUSKAITĖ, Audronė. Karininkijos dorovės problemos prieškario Lietuvoje. *Karo archyvas*, 2006, Nr. 21.
24. *Rape in Wartime*. Ed. Raphaëlle Branche and Fabrice Virgili. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, New York: Palgrave Macmillan, 2012.
25. SANDAY, Peggy Reeves. *Fraternity Gang Rape: Sex, Brotherhood, and privilege on campus*. Second Edition. New York, London: New York University Press, 2007.
26. *Sexual violence in conflict zones :from the ancient world to the era of human rights*. Ed. Elizabeth D. Heineman. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2011.
27. STOLIAROVAS, Andriejus. *Lietuvos Respublikos karinė justicija 1919–1940 m.* Kaunas: Vytauto Didžiojo karo muziejus, 2014.
28. STOLIAROVAS, Andriejus. Lietuvos Respublikos specialiosios (karinės) baudžiamosios teisės šaltiniai 1919–1940 metais. 1869 m. Karinių įstatymų sąvadas: recepcija ir novelizacija. *Istorija*, 2010, t. 79.
29. SURGAILIS, Gintautas. *Pirmasis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulkas: monografija*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Krašto apsaugos ministerija, 2011.
30. VAITKEVIČIUS, Bronius. *Socialistinė revoliucija Lietuvoje 1918–1919 metais*, Vilnius: Mintis, 1967.
31. WILSON, Margo, DALY, Martin. Till Death Us Do Part. *Femicide. The Politics of Woman Killing*. Ed. Jill Radford, Diana E. H. Russell. New York: Twayne, 1992.
32. *Women, violence and war: wartime victimization of refugees in the Balkans*. Ed. Vesna Nikolic-Ristanovič, Budapest: Central European University Press, 2000.

Violent Soldiers: Sexual Violence Against Women in Lithuania in 1919–1940

Dr. Sigita Černevičiūtė

Vytautas Magnus University, Faculty of Humanities, Department of History, V. Putvinskio st. 23, Kaunas, Lithuania
E-mail: sigita.cerneviciute@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4409-4961>

Summary

The research examined criminal cases of the Army Court of the First Republic of Lithuania, concerning routine cases of sexual offences committed by soldiers. When analysing sexual crimes committed by one exclusive interwar Lithuanian social group – soldiers in military service – the article seeks to find out what factors in the society of that time may have influenced not only the prevalence of sexual crimes but also of violence against women in general. Sex crimes in the First Republic of Lithuania were divided into *sanguliavimas* (illicit sexual intercourse) – sexual satisfaction through sexual intercourse – and *gašlavimas* (lewd acts), defined as sexual satisfaction without intercourse. The most common sex offences committed by soldiers were *sanguliavimas*, commonly referred to as rape.

The First World War and the Lithuanian Wars of Independence (1918–1920) contributed to the spread of violent crime. Although interwar Lithuanian soldiers were not exclusively prone to sexual offences, more of these crimes were recorded in the 1920s. This suggests that the aggression of military action and the power vacuum may have contributed not only to soldiers but also to the ordinary people's propensity to violent crime and the normalisation of aggression in society.

Sociobiological interpretation of sex crimes was widespread in interwar Lithuanian public discourse. The biological causes of the loss of control of the human body were considered to be the male sexual instinct, sexual pathology, and excessive alcohol consumption.

Patriarchal stereotypes that supported the subordinated role of women in conservative interwar Lithuanian society may have influenced the display of violence against women. The weak role of women's organisations in combating all forms of violence against women, the concept of prostitution as a moral problem – but not a problem of women's exploitation, and the identification of women with family guardians and caregivers in the private sphere encourage the presumption of violence against women as a manifestation of gender inequality.

The state of war in the country existed for almost the entire period of the First Republic of Lithuania, and its administration was entrusted to the army. This could have also contributed to strengthening the patriarchy in Lithuania at that time. The militarised order, in which the dominant role belonged to the man, allowed the soldiers to abuse power by committing sex

crimes. During the Lithuanian Wars of Independence, there were politicised rapes recorded, and later official authority was used without political motive. The closedness of the army, strict hierarchy, and competition in the male company for recognition and power may explain the gang rape perpetrated more frequently by soldiers than by civilians.

Gauta / Received 2021 04 25
Priimta / Accepted 2022 03 16